

LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASI VE EKONOMİK BAĞIMSIZLIĞIMIZ

Mediha AKARSLAN*

GİRİŞ

Lozan Andlaşması, Türk tarihinde çok önemli yeri olan, çok yönlü bir bağittir. Türkiye'nin modern anlamda bir milli devlet olarak hukuki statü kazanması Lozan (Lausanne) Barış Konferansı'yla gerçekleşmiştir. Konferans 20 Kasım 1922 Salı günü İsviçre'nin Lozan şehrinde toplanmıştır. Görüşmeler, 4 Şubat 1923 ile 23 Nisan 1923 tarihleri arasında kesilmesine rağmen, neticede Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya arasında, barış andlaşması imzalanmıştır. Lozan Barış Andlaşmasının içeriği, 143 maddeden meydana gelmiştir. Bu 143 madde içerisine, Boğazlar ve Trakya ile ilgili konular dahil değildir. Lozan sadece bir barış andlaşması değildi. Lozan'da diyebiliriz ki, bir büyük hesaplaşma da yapıldı. Şöyle ki; Yeni Türkiye Cumhuriyeti, konferans sırasında savaş meydanlarında yendikleri Yunanistan ile değil, Birinci Dünya Savaşı'nın, galipleriyle karşı karşıya kalmak mecburiyetinde kaldı. Lozan bağıtı, bir andlaşma (Traité) niteliğindedir¹. Atatürk'ün 1927'de Büyük Nutuk'ta dediği gibi, Lozan Andlaşması,

"Türk Ulusu aleyhine yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr (Sévres) Andlaşmasıyla bütünlendiği sanılmış, büyük bir suikastın çöküşünü gösteren bir belgedir"².

* Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

1 Soysal (1983:67).

2 Kürkcüoğlu (1978:253).

1. Lozan Konferansına Katılan Ülkeler

Konferansa katılan ülkeleri tetkik edecek olursak, 4 grupta incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla;

1. Toplantıya katılan ülkeleri çağıran durumundaki; Dört Müttefik Devlet; İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya,

2. Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Amerika Birleşik Devletleri bir yandan, Türkiye öte yandan tüm görüşmelere çağrılan beş devlet,

3. Boğazlar Rejimi üzerindeki görüşmelere çağırılan Sovyet Rusya ile, hem Boğazlar Rejimine, hem de Trakya sınırına ilişkin konulardaki görüşmelere çağrılan Bulgaristan,

4. Belirli konulardaki görüşmelere ve belirli hükümlerle katılan Belçika ve Portekiz olmak üzere, katılan ülkelerin tasnifi dört başlık altındadır³.

Görüşmelere, Amerika Birleşik Devletlerini temsilen, yetkili temsilci olarak Roma Büyükelçisi Child ile İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral Bristol ve A.B.D.'nin Bern Büyükelçisi Grew iştirak etmiştir. Fakat A.B.D. Delegasyonu, Konferansta oy kullanmamış, başkanlık ya da başkaca bir görev üstlenmemiştir. Ayrıca, Barış Andlaşmasını veya eklerinden herhangi birini imzalamamıştır. Ama bununla beraber, Amerikalı yetkili temsilciler, konferansın tüm genel oturumlarına, komisyonlarına katılmış ve öteki devlet temsilcileriyle eşit düzeyde görüşlerini açıklamışlardır. Bu tutumu ile Amerika'yı Konferans süresince gözlemci olarak tanımlarsak, A.B.D. bu rolünü aktif bir şekilde yapmış. Diğer bir ifade ile, çeşitli konularda görüşünü ortaya koymakla konferansı etkilemiş ve kendi görüşlerini kanalize etmiştir.

Yine aynı şekilde, Sovyet Rusya da Konferansa büyük ilgi göstermiştir. Boğazlar Rejimine ilişkin görüşmelere katılmakla beraber, konferansta görüşülen diğer konuları izlemiş ve bu arada Türk Heyeti ile de temaslarda bulunmuştur. Yetkili temsilcilerin başında Dışişleri Komiseri Tchiteherine vardı. Öteki temsilciler ise, Rakovsky, Molivani ve Varovski idi. Sovyet Rusya, daha sonra beğenmediği ve eleştirdiği için, Boğazlar Sözleşmesi'ni onaylamamış ve dolayısıyla imzalamamıştır.

Lozan'da asıl mücadele İngiltere ve Türkiye arasında olmuştur. Bunu, daha önceden tesbit eden İngiltere, Lozan'a Dışişleri Bakanı Lord Curzon başkanlığında, kalabalık bir heyet yollamıştı. İngiltere'nin İkinci yetkili temsilcisi İstanbul'daki Yüksek Komiseri Sir Harace G. Montagu Rumbold idi.

3 Soysal (1983:69).

Türkiye'yi Lozan'da, İsmet Paşa'nın başkanlığında, askeri, mali, iktisadi, hukuk müşavirleri ile birlikte 20 kişiyi geçen bir heyet temsil ediyordu. Türk temsilci heyetinde, İsmet Paşa'dan başta Sıhhiye Vekili Rıza Nur Bey ve eski Maliye Vekili Trabzon Mebusu Hasan (Saka) Bey de bulunuyordu⁴.

Lozan Barış Konferansına katılan Türkiye'nin amacı, barış idi. Fakat, Müttefik Devletler, kendi şartlarını Türkiye'ye dikte ettirmek istiyorlardı. Türkiye'nin bu şartları kabul etmesi sözkonusu olamazdı.

Lozan'ın en önemli özelliklerinden birisi de; günümüzde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne kadar ayakta kalabilen tek barış andlaşması olmasıdır. Bilindiği üzere, Birinci Dünya Savaşı'na son veren barış andlaşmaları, savaşın galipleri tarafından hazırlanmış ve mağlup devletlere zorla dikte ettirilmiştir. Halbuki Lozan Barış Andlaşması, devletlerin eşitliği prensibi esasına göre hazırlanmış ve karşılıklı andlaşma ve uzlaşma yolu ile barışa varılmıştır.

2. Lozan Barış Andlaşması'nın İmzalandığı Dönemdeki Koşullar

Lozan Barış Andlaşması hangi koşullar altında ve hangi beklentilerin ışığı altında imzalandığını inceleyecek olursak;

Mudanya Mütarekesi'nin 11 Ekim 1922'de yürürlüğe girmesiyle, savaş sona ermiştir. Ancak barışa giden yola ulaşabilmek için, zahmetli bir yolun aşılması gerekmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi; Sevr Andlaşması daha imzalandığı gün, bunun yerini alabilecek bir andlaşmanın imzalanması için çok çetin bir savaşın yapılması gerektiğinin bilinci içindeydi. Nitekim, değerli bir diplomat olan Dışişleri Bakanı, Yusuf Kemal Tengirşenk istifa etmiş ve onun yerine, İsmet İnönü getirilmişti. İngiltere barış görüşmelerine hem İstanbul Hükümeti'ni, hem de Ankara Hükümeti'ni çağırmişti. İngiltere, barış görüşmelerine her iki hükümeti çağırarak Ankara'yı zayıf düşürmeyi düşünürken, onun daha güçlü bir konuma gelmesine imkân tanımıştır.

3. Batının Sömürgeci Alışkanlıkları ve Lozan Konferansı Görüşmeleri

Esasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan Barış Konferansı'nda verdiği savaş anlayabilmek için, Batı dünyasının psikolojik yapısını ve sömürgeci alışkanlıklarını oluşturan geçmişini de bilmek gereklidir. Lozan Barış görüşmelerinde Boğazlar Sorununun büyük tartışmalara yol açacağı sanılıyor-

4 Gönlübol (1989:49).

du. Ama tahmin edilenin aksine, Türkiye bu konuda oldukça yumuşak davrandı. Boğazların silahtan arındırılmasını ve uluslararası komisyonun denetimini kabul etti. Türkiye'nin bu yumuşak davranışının çok nedenleri vardı. Bu nedenlerden en önemlilerinden biri; Osmanlı Borçları görüşülürken, Fransa karşısında İngiltere'nin desteğini sağlamak idi. Yine aynı nedenlerden, Doğu, Güneydoğu sınırları, Kıbrıs ve Adalar konularından bir sorun çıkmadı. Musul Meselesi ve Yunanistan'la Türkiye arasındaki göç meselesi de bir anlamda çözümlendi. Ancak Osmanlı Borçları ve Kapitülasyonlar sorunu gündeme geldiğinde, konferans tam bir çıkmaza girdi. Müttefikler eski alışkanlıklarının bir sonucu olarak 3 Şubat 1923'te bir metin hazırlayarak ve bunu bir ultimatoma havasında İsmet Paşa'ya verdiler. Türk Heyeti, buna karşı bir başka metin hazırladı. Ancak İngiltere, bu teklifi reddetti. Lord Curzon, Londra'ya döneceğinden ve savaş durumunun başlayabileceğinden sözediyordu. İsmet Paşa ise, tren biletlerini çoktan almıştı.

İsmet Paşa, Lozan'dan ayrılmadan önce yaptığı basın toplantısında şöyle diyordu:

"... sadece evet veya hayır demek kolaydır. Fakat birçok masum insanın kanı, milletlerin mukadderatı sözkonusu olduğu böyle bir zamanda işi böyle kolaya almak kabil midir? Ben bütün konferansta bu mesuliyetin yükü altında çalıştım. Şimdi hadiseler hakkında hüküm vermeyi milletlerin vicdanına bırakıyorum... Bütün fedakârlıkları yaptım. Herşeyi kabul ettim. Fakat memleketimin iktisadi esaretini redederim⁵."

4. Konferansa Ara Verilmesi ve İzmir İktisat Kongresi

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Konferansı, İngilizlerin ultimatoma rağmen, İsmet Paşa'nın olumlu cevap vermemesi üzerine 4 Şubat 1923 günü kesildi. Konferansa ara verilince, Ankara Hükümeti üç şey yaptı:

1. 17 Şubat 1923'de İzmir'de İktisat Kongresi toplandı. Türkiye'nin iktisadi ve mali taleplerini dünyaya duyurdu.

2. 9 Nisan 1923'de bir Amerika Birleşik Devletleri'ne verilmiş olan Chester imtiyazı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı bir kanunla onaylandı⁶.

3. 15 Haziran 1923'de ise, 54 milletvekili, 37 tüccar, yüksek memur ve

5 Ateş (1990:2).

6 Tezel (1970:25).

subaydan oluşan bir grubun, İzmir'in kurtuluşundan 10 gün sonra (19.9.1922) kurdukları Türkiye Milli İthalat ve İhracat A.Ş. Corporation for the Economic Development of Turkey adlı İngiliz Şirketi ile imtiyaz kokan bir anlaşma yaptı. Öyle ki; Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.) imtiyazdır, diye buna itiraz ettiler. Bu sırada, Fransızlar'da Chester imtiyazı ile, Samsun, Sivas Hattının da A.B.D. verildiği için rahatsız olmuşlardır. Bu nedenle, Fransız imtiyaz sahibi olan şirketler bu konuya açıklık getirmek ve gerekirse tartışmak için Ankara'ya koşular⁷.

Sonuç olarak Regie Generale des Chemins de Fer adlı imtiyaz sahibi, Chester imtiyazı için ancak tazminat alabildi⁸.

Netice olarak diyebiliriz ki; Ankara Hükümeti'nin, Lozan'da Batı'nın desteğini alabilmek için, bol keseden tavizlere gitmediği ve bu hususta hayli sıkı davrandığı görülmüştür. Fransız desteğinin soyut düzeyde kalan vaatlerle sağlanabileceğini anlayınca, bununla yetinilmiş. Buna karşılık, İngiltere ve A.B.D.'ni yumuşatmak için daha somut tavizlerin verilmesi gerektiği kanısı ağır bastığı için, o yolda davranıldığı tahmin edilmektedir⁹.

Esasında, A.B.D. Chester Grubunun imtiyazından da, daha sonra yararlanmamıştır¹⁰. Nitekim, Mustafa Kemal, İzmir İktisat Kongresi'nde düşüncelerini şöyle anlatıyor.

"Efendiler! Bu memleketi esirler ülkesi yapmayız... Bütün millet ve cihan bilsin ki; en nihayet ve en nihayet bu millet tam istiklalinin temin edildiğini görmedikçe, yürümeye başladığı yolda bir an bile durmayacaktır..."¹¹.

Kesilmiş olan görüşmeler, ikinci defa olarak 23 Nisan 1923'de tekrar başladı. Yaklaşık üç ay süren bu toplantılar sırasında kapitülasyonlar konusunda yoğun tartışmalar olmuş, sonuçta Türkiye, bu mirastan kendini kurtarmayı başarmıştır¹². Türkiye Cumhuriyeti her türlü ekonomik bağımlıktan kurtarılmış bir zemin üzerinde, 29 Ekim 1923'te kurulduğu zaman, bunun temelinde 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması vardır.

7 Akşin (1978:67).

8 Timur (1971:62).

9 Akşin (1978:67).

10 Timur (1970:61).

11 Ateş (1990:2).

12 Akarşlan (1990:70).

5. Lozan Barış Andlaşması ve İktisadi Kararlar

Lozan'da, Türkiye'nin amacı siyasal ve ekonomik bağımsızlığı tüm unsurlarıyla elde etmektir. Lozan'da üzerinde durulan iktisadi konuların başlıcaları şunlardır:

1- Kapitülasyonların kaldırılması, 2- Yabancılara verilen ayrıcalıklar sorunu, 3- Osmanlı borçları, 4- Gümrük düzenlemeleri, 5- Savaş zararları, 6- Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi sorunu, 7- Musul sorunu¹³,dur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile kurduğu tüm ilişkilerini, birbirinden farklı iki grupta toplamak mümkündür. Şöyle ki:

1. İmparatorluğun yükselme dönemlerinde, Avrupa'ya yönelik "Fetih" eylemleri,

2. Tanzimat ile birlikte yoğunluğu çoğalan Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğunu çöküşe götürdüğü dönem¹⁴.

Batı Emperyalizmin Osmanlı İmparatorluğu'na girişinde kullanılan en önemli araçlardan biri de, Dış Ticaret idi. İmparatorluğun güçlü dönemlerinde Batı'ya verilmiş bulunan Kapitülasyonlar, örneğin Fransa'ya tanınmış bulunan "En fazla müsaadeye mazhar Devlet" ayrıcalıkların diğer ülkelere tanınması ve nihayet 1838 yılında imzalanmış bulunan Serbest Ticaret Andlaşması ile, Osmanlı İmparatorluğu Batı için açık bir pazar haline getirilmişti.

1838 Ticaret Anlaşması ile ayrıca Batı ülkelerine diğer bir ödün verilerek, tüm iç gümrükler ve tekeller kaldırılmıştır. Örneğin; İthalattan alınan düşük vergi oranları, İngiltere'nin ürettiği ve 1850-1854 döneminde her yıl ortalama olarak ihraç fiyatları giderek % 10 oranında düşen ürünleri, Osmanlı İmparatorluğunun yerli sanayiinin hızla çökerten önemli bir etken oluyordu¹⁵.

Birinci Dünya Savaşı başında Osmanlı Devleti kapitülasyonları tek yanlı olarak kaldırdığını duyurmuştu. Lozan'da kapitülasyonlar uzun tartışmalardan sonra tümüyle kaldırıldı. Yabancı uyruklu ortaklıklar ve kişiler, ülkenin yasalarına göre faaliyet gösterecek, yasalar da yeniden düzenlenecek ve özellikle yargıç güvencesi sağlanacaktı.

13 Kepenek (1984:40).

14 Hamitoğulları (1978:167).

15 Urquhart (1893:202), Hamitoğulları (1978:168).

Yabancılarla tanınmış olan bir başka yetki de kabotaj hakkıydı. Nitekim, bu da Lozan'da kaldırıldı. Türkiye'de deniz ulaşımı yetkisi yalnız Türk gemilerine tanındı. Bunun sonucu olarak bir taraftan yetersiz ulaşım, taşıma ücretlerinin artışına yol açtı, diğer taraftan da yabancı sermayenin ülkeyi terkedişi hızlandı.

Lozan'da Osmanlı kamu dış borçlarının, İmparatorluğun savaş öncesi toprakları arasında oransal dağılımı ilke olarak benimsendi. Lozan Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihte toplam borç 129.384.910 altın liraydı. Bunun 84.597.495 lirası Türkiye'nin payını oluşturacaktı. Türkiye yılda 5.809.312 lira ödeyecekti. Lozan Anlaşmasına göre ödeme 1929'da başlayacaktı. Ancak daha sonra, 1928'de Uluslar Topluluğu (Cemiyet-i Akvam) aracılığı ile Türkiye'nin borç ödemesi yeni ilkelere bağlandı: Türkiye, Osmanlı borçlarından 1912 öncesi olanların % 62'sini; 1912 sonrası doğanların % 79'unu ödeme durumunda bırakıldı. Görüşmeler 1933 yılına kadar sürdü ve sonunda Türkiye'nin 8 milyon altın lira (700 bin lira yıllık) ödemesi ilkesine bağlandı. Türkiye bu borçların tamamını¹⁶ 1954 Mayıs'ında ödedi.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti için bu dış borçların ödenmesinin, izlenecek ekonomik politika üzerinde kuşkusuz belirleyici, bağlayıcı bazı etkileri ve sonuçları olacaktı. Şöyle ki; Ekonomik faaliyetlere devletin etkin, yönlendirici veya biçim verici olarak karışmasının veya katılmasının önemli gereklerinden biri olan, "gelir kaynaklarının" sözkonusu dış borçların ödenmesi nedeniyle sınırlandırılmış olması kaçınılmazdı. Nitekim yapılması gereken yatırımları, zaten dar olan devlet gelirleri ile yapamaz duruma giren Devlet, üstelik dış borçların, daraltıcı etkileri sonucunda doğal olarak, ekonomik faaliyetleri, özel girişimcilere bırakmak zorunda kalacaktı. Bu noktadan gelen etkilerin, daha sonra izlenmiş bulunan liberal kapitalist politikalar üzerindeki belirleyiciliği böylece açık bir hale gelmektedir.

Gümrük tarifeleri, Lozan'da en önemli tartışma konularından biriydi. Sonunda Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1 Eylül 1916 tarifesinin beş yıl süre ile yürürlükte kalması görüşünü benimsemek durumunda kaldı. Bunun sonucu olarak dışalım ve dışsatımda, bazı olağanüstü durumlar dışında herhangi bir düzenlemeye gidilemeyecekti. Bu durumda yerli sinai üretim bir süre daha dış rekabete karşı korumasız kalıyordu.

Nüfus Değişimi, Türkiye ve Yunanistan arasında önemli bir sorun oldu. Anlaşmaya göre 10 Ekim 1918'de, İstanbul'da yaşayan Rumlarla Batı Trakya'da

yaşayan Türkler dışında kalan Rumlar Türkiye'yi, Türkler'de Yunanistan'ı terkedeceklerdi. Sonuçta bir milyon 300 bin dolayında Rum, Yunanistan'a 400 bin Türk de Türkiye'ye göç etti. Bu durum, kentli nüfusun azalmasına; ekonominin nitelikli işgücü sorunuyla karşılaşmasına neden oldu.

Musul sorunu, özünde, petrol çıkarları ile ilgiliydi ve Lozan'da bir sonuca bağlanamadı. Daha sonra (1926'da) Uluslar Topluluğu'nun aracılığı ve İngiltere'nin baskısıyla Türkiye'nin yıllık petrol gelirlerinin % 10'unu 25 yıl süre ile alması biçiminde bir anlaşmaya varıldı.

Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak geçen ilk onyılıda, genel ekonomi politikasının İktisat Kongresinde alınan kararlar ve Lozan'da belirlenen sınırlamalar çerçevesinde kaldığı söylenebilir¹⁷.

Nitekim, sanai ürünlerin dışalım ve ticareti alanında kurulan tekeller, sanayii teşvik girişimleri ve özellikle demiryolları başta olmak üzere yürütülen yaygın kamulaştırma işlemleri, bu dönemde de hükümetin ekonomiye etkin bir biçimde karıştığını göstermektedir. Dönemin iç ve dış koşulları ve yeniden düzenleme girişimleri düşünülürse bu politikanın bir zorunluluk olduğu anlaşılır.

Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri zaferlerini perçinleyen temel taşlarından biridir. 1920'lerin çok yetersiz koşulları içinde verilen mücadelenin ve kavgaların düşünülmesi ve varılan sonuçlar, bugün bile sevinç ve güç kaynağımızdır. Lozan'ın en önemli başarısı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutkunda belirttiği gibi, kapitülasyonların kaldırılması ve siyasal, ekonomik bağımsızlığımızın kazanılmasıdır.

6. Amerika Birleşik Devletleri'nin (A.B.D.) Lozan'ı İmzalamaması

Savaşa katılan bütün ülkeler, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan Andlaşması ile siyasal ve ekonomik bağımsızlığını kabul ederek hukuken tanırken, savaşa katılmayan A.B.D. Lozan'da Türkiye ile müzakere edip 6 Ağustos 1923'te imzaladığı Dostluk ve Ticaret Anlaşması'nı onaylamamıştır. (Bu antlaşmanın içeriği, Türkiye'nin İtilâf (müttefik) devletlerle 24 Temmuz 1923'te imzaladığı Lozan Antlaşması'na paraleldi.) Söz konusu antlaşma, Başkan Coolidge tarafından 1924'te onay için sevk edildiği Senato tarafından dört yıla yakın bir süre ele alınmamış, sonra da 1927'de reddedilmiştir. Reddedilme, iki gerekçeye dayanıyordu: Birincisi, Türkiye topraklarında bir Ermeni devletin kurulmaması, ikincisi de kapitülasyonlara son verilmesiyle

17 Kepenek (1984:41).

Hiristiyanlara sağlanan imtiyazların kaldırılmasıdır. Bu sonucun alınmasını, Türkiye aleyhinde yoğun bir kampanya yürüten Protestan ve Katolik kiliseleri ile bunların himayesindeki Ermeni dernekleri sağlamıştır¹⁸.

Bu önyargılar, günümüzde de Amerika'daki Yunan ve Ermeni etnik lobileri tarafından canlı tutulmuş ve körüklenmiştir. Bu lobiler, 1975'te Türkiye'ye silah ambargosu koydurmak suretiyle, sonra da Türkiye'yi soykırımla suçlayıcı karar tasarılarını kongreden geçirme girişimleriyle güçlerini sergilemişlerdir.

SONUÇ

Lozan Andlaşması'ndan çok sonra, 15 Eylül 1960'da Ankara Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada İsmet İnönü şunları söylemektedir: "Lozan Andlaşması müzakereleri devam ederken bir akşam İngiliz delegesi Lord Curzon bana şöyle dedi:

"Aylardan beri müzakere ediyoruz. Arzu ettiklerimizin hiçbirini alamıyoruz. Sizden memnun değiliz. Ama ne reddedersiniz, cebimize atıyoruz. Cebimizde saklıyoruz. Yarın geleceksiniz. Memleketimiz haraptır. Bunları tamir etmek için, kullanmak için yardım isteyeceksiniz. O zaman biz cebimize koyduğumuzdan herbirini birer birer çıkarıp vereceğiz"¹⁹. İnönü; Devamla, bu benim kafamda daima bir yer etmişti. Bundan sonra biz Cumhuriyet'i elli sene tatbik ettik, bu müddet esnasında yatırım yaptık, demiryolları yaptık, şeker endüstrisi, dokuma endüstrisi gibi mütevazi endüstriler kurduk. Diğer endüstrileri kurmadan yapamayız. Bu endüstrileri kurmak için, demiryollarını satın almak için, yeni demiryolları yapmak için istikraz mı ettik? İstikraz etmedik, hiç birini istikraz etmedik. Kendi paramızla yaptık. Her bütçenin mutlak yatırım payı olmalıdır" dedi.

Ama günümüze bakıyoruz, 1980'de 16 milyar dolar olan dış borçlarımız, 1987'de ikiye katlanarak 32 milyar dolara ulaşmıştır. Tabii ki, bir ülke dış borç alacaktır. Dış borç yeterli miktarda alınır ve yerinde kullanılırsa elbette yararlıdır. Ancak dış borçlar ülkenin uzun dönemde dış temel dengesizliğe düşmesine sebep olacak büyüklükte olmamalıdır²⁰.

18 Elekdağ (1993:6).

19 İnönü (1975:10).

20 İyibozkurt (1991:121).

Yine günümüzde, yabancı bankaların Türkiye'de şube açmalarını ekonomik başarının bir göstergesi olarak değerlendirmek ve 65 milyar doları geçen dış borçla, dünya iktisadi sistemine entegre olduğumuzu düşünmek durumuyla, Lozan'da siyasal ve ekonomik bağımsızlığımız için yapılan mücadeleyi mukayese edince sarsılmamak mümkün değildir²¹.

KAYNAKLAR

- Akarşan, Mediha;** Milli Mücadele Devrinde Türk Dış Politikası, Bursa 1990.
- Akşin, Sina;** "Kurtuluş Savaşı'nda ve Lozan'da İngiltere ve Fransa ile İlişkiler, Lozan'ın 50. yıl Armağanı", İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını No: 563, 1978.
- Ateş, Toktamış;** Lozan, Yeniden Düşündürdükleri, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1990.
- Elekdağ, Şükrü;** Türklerin Görüntüsü, Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 1993.
- Evans, Laurence;** United States Policy and Partition of Turkey, John Hopkins Press 1965.
- Gönlübol, Mehmet;** Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara 1989.
- Hamitoğulları, Beşir;** İktisadi Sistemimizin Oluşmasında Lozan Andlaşmasının Etkileri, Lozan'ın 50. Yıl Armağanı, İstanbul 1978.
- İnönü, İsmet;** İstiklâl Savaşı ve Lozan, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Semineri, T.T.K. Basımevi, 1975.
- İyibozkurt, M. Erol;** Dış Borç Sorunu, Güncel Ekonomik Sorunlar, Bursa 1991.
- Kepenek, Yakup;** Türkiye Ekonomisi, Ankara 1984.
- Künkçüoğlu, Ömer;** Türk-İngiliz İlişkileri, Ankara, 1978.
- Soysal, İsmail;** Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, Ankara 1983.
- Tezel, Yahya S.;** Chester Ayrıcalığı, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara, Aralık 1970.
- Timur, Tamer;** Türk Devrimi ve Sonrası, Ankara, 1971.
- Urquhart, D.;** Turkey and its Resources, Londra, 1933.

21 Ateş (1990:2).